

Черниш В. В.,

Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ

ПРИНЦИПИ ВІДБОРУ ЗМІСТУ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОГО АНГЛОМОВНОГО ГОВОРІННЯ

У статті розглядається питання відбору змісту навчання майбутніх учителів англійської мови професійно орієнтованого англомовного говоріння. Автор формулює принципи відбору змісту навчання. Розкриває суть та основні положення кожного принципу відбору.

Ключові слова: *зміст навчання професійно орієнтованого англомовного говоріння, принципи відбору змісту навчання, майбутні вчителі англійської мови.*

В статье рассматриваются вопросы отбора содержания обучения будущих учителей английского языка профессионально ориентированного англоязычного говорения. Автор формулирует принципы отбора содержания обучения.

Ключевые слова: *содержание обучения профессионально ориентированной англоязычной речи, принципы отбора содержания обучения, будущие учителя английского языка.*

The author gives the characteristic of the main principles of content selection, their basic theoretical assumptions.

Key words: *professionally oriented speaking, principles of selection, future teachers (trainee teachers).*

Загальноєвропейські тенденції у підготовці майбутнього вчителя іноземних мов (ІМ) в цілому та англійської мови (АМ) зокрема, вимагають перегляду та постійного оновлення змісту навчання. Причому, відбір змісту навчання повинен реалізовуватися з урахуванням міжнародного/державного або компоненту вищого навчального закладу (ВНЗ).

Однією із наріжних проблем, що пов'язана зі змістом навчання у ВНЗ в цілому, та змісту навчання професійно орієнтованого англомовного говоріння (ПОАГ) зокрема є проблема його відбору. Відтак, постає питання згідно яких принципів він реалізовуватиметься. Уточнення компонентів змісту навчання ПОАГ та принципів його відбору є необхідним для розробки методики формування у майбутніх учителів англійської мови комунікативної компетенції в говорінні в цілому, та професійно орієнтованого мовлення, зокрема, що зумовлює актуальність теми нашої статті.

Проблема відбору й організації навчального матеріалу вважається однією із найбільш складних і найменш вивчених, особливо у методиці навчання ІМ у ВНЗ (В. А. Бухбіндер, І. Л. Бім, М. З. Біболетовап, Г. І. Воро-

ніна, Н. Д. Гальскова, Г. М. Кайзер О. Д. Климентенко, Б. А. Лапідус, О. О. Миролубов, З. Н. Нікітенко, Ю. І. Пассов, І. В. Рахманов, В. Л. Скалкін, Е. І. Соловцова, В. В. Сафонова та ін.). Проблема відбору змісту навчання ІМ є невід'ємною, інтегрованою частиною наукових досліджень багатьох методистів. Ученими розглядалося питання відбору змісту навчання різних аспектів ІМ В. Г. Апальков, А. Л. Бердичевський, І. Л. Бім, В. А. Бухбіндер, Н. Ф. Бориско, Н. Д. Гальскова, П. Б. Гурвич, Г. О. Китайгородська, Б. А. Лапідус, О. О. Миролубов, О. М. Ніцецька, Л. С. Панова, Ю. І. Пассов, О. П. Петрашук, В. В. Сафонова, О. М. Соловова, В. Л. Скалкін, І. В. Рахманов, О. В. Хоменко, В. С. Цетлін, Ф. С. Шатілов, А. М. Щукін.

Окремі питання такого відбору піднімалися у дослідженнях Л. В. Анянсьової (визначені критерії відбору матеріалу для навчання студентів мовних спеціальностей професійно спрямованого діалогічного мовлення з використанням ділової гри на базі французької мови), Н. Ф. Бориско (описані принципи відбору змісту навчально-методичних комплексів для практичної мовної підготовки вчителів німецької мови), Л. Я. Єр'оміної (сформульовані принципи відбору змісту для початкового етапу навчання у ВНЗ), Г. В. Кретиніної (розглянуті окремі питання відбору змісту навчання англійського спонтанного мовлення на основі взаємодії невербальних і вербальних засобів спілкування та їх відбору), Л. В. Гайдукової (встановлені компоненти змісту навчання майбутніх учителів професійно орієнтованого діалогічного мовлення на молодших курсах ВНЗ) проте питання відбору змісту навчання майбутніх учителів професійно орієнтованого англійського мовлення (монологічного та діалогічного мовлення) не можна вважати повністю вивченим.

Таким чином, метою статті є визначення принципів відбору змісту навчання майбутніх учителів професійно орієнтованого англійського мовлення, зорієнтованого на задоволення потреб та вимог діяльності майбутніх учителів англійської мови.

Відповідно до поставленої мети вважаємо за потрібне розв'язати такі завдання:

- розглянути тлумачення поняття “принцип” відбору;
- визначити принципи відбору змісту навчання майбутніх учителів професійно орієнтованого англійського мовлення;
- охарактеризувати визначені принципи.

Перш ніж перейти до формулювання принципів відбору змісту навчання професійно орієнтованого мовлення, звернемося до розгляду питань принципів у методичній науці в цілому.

У сучасній методиці викладання ІМ принципи навчання ІМ вважаються важливою дидактико-методичною категорією, які сукупно визначають вимоги до системи навчання в цілому та її окремим компонентам, таким як цілі, зміст, засоби й методи навчання [13, с. 239].

На теперішньому етапі розвитку методичної наук у межах різноманітних підходів до вивчення та викладання ІМ сформульовано декілька десятків принципів (Г. О. Китйгородська, О. О. Леонтєв, Р. П. Мильруд, І. Р. Максимова, Ю. І. Пассов, В. В. Сафонова, В. Л. Скалкін, О. М. Соловова, С. В. Шатілов та ін.).

У зв'язку із різними підходами до тлумачення методичних термінів єдиного трактування поняття “принцип відбору” немає. У наукових дослідженнях неодноразово давалося тлумачення поняття “принцип”, розглядаючи різні аспекти цього складного поняття. У методиці викладання ІМ поняття “принцип” вивчалось багатьма дослідниками (І. Л. Бім, Г. Є. Ведель, Н. І. Гез, М. В. Ляховицький, І. Р. Максимова, О. О. Мироліубов, Р. П. Мильруд, Ю. І. Пассов, Г. В. Рогова, Ф. М. Рабінович, Т. Є. Сахарова, В. В. Сафонова, О. М. Соловова, П. В. Сисоєв, С. К. Фолломкіна, С. Ф. Шатілов). Сьогодні, відбір змісту навчання відбувається згідно різних принципів, науковці не однастайні у поглядах на формулювання принципів відбору змісту. Подекуди сформульовані положення називають “принципами”, “критеріями”, а також “вимогами” до змісту. Аналіз вказаної вище методичної та педагогічної літератури дає можливість трактувати поняття принципу як основне та вихідне положення теорії, методу, будь-якої науки та є аксіомою. Слідом за Н. Ф. Бориско, під “принципом відбору” ми будемо розуміти загальні положення, що визначають моделі змісту навчання ПОАГ у ВНЗ [2, с. 104].

Зміст навчання є базисною категорією педагогіки. Під змістом навчання розуміється усе те, чого вчитель повинен навчити, а студент повинен засвоїти під час навчання [12, с. 102], тобто система наукових знань, яку повинні опанувати студенти, пов'язані з нею практичні навички й уміння, що формуються та які сприяють розвитку розумових і творчих здібностей [14, с. 128].

Визначення змісту навчання ПОАГ, зокрема його відбір та раціональна організація, є першочерговим завданням створення системи формування у майбутніх учителів професійно орієнтованої англійської компетенції у говорінні.

Численні дослідження з методики навчання ІМ показали, що серед багатьох підходів до розв'язання проблеми відбору навчального матеріалу найбільш ефективним є ситуативно-функціональний (Г. О. Китайгородська, Ю. І. Пассов, В. Л. Скалкін, А. А. Алхазішвілі, С. М. Степащенко та ін.). Його суть полягає у тому, що базуючись на певні вихідні принципи та/ або критерії відбирається такий навчальний матеріал, засвоєння якого забезпечить іншомовне спілкування користувачів ІМ у типових комунікативних ситуаціях. Як наголошує Н. Б. Ішханян, навчальний матеріал, відібраний таким чином, має системно-модельний характер, оскільки представляє собою модель мовної, мовленнєвої і невербальної сис-

тем, що використовуються носіями мови. Цей підхід до відбору навчального матеріалу зумовлений і тим фактором, що спілкування, яке організовується під час навчання повинно моделювати реальну комунікацію. Відібраний матеріал представляється у вигляді списків мовних одиниць різних рівнів (від слова до тексту), іноді вони доповнюються каталогами ситуацій, комунікативних намірів і типів текстів, як повинні вміти сприймати і продукувати студенти [4, с. 104-105].

Відбір змісту навчання ПОАГ майбутніх учителів АМ базується на загально дидактичних і специфічних методичних принципах. До таких принципів можна віднести такі: принцип відповідності змісту навчання ПОАГ у всіх його і на всіх його рівнях конструювання загальним цілям сучасної освіти; принцип урахування єдності змістовної та процесуальної сторони навчання; системності та послідовності; посильності та доступності; необхідності й достатності; уживаності/поширеності у ситуаціях міжкультурного професійно орієнтованого спілкування; відповідності комунікативним потребам студентів, їх інтелектуальному рівню та інтересам; пізнавальної цінності; ускладнення; професіоналізації; релевантності; адекватності; культуровідповідності.

Розглянемо вказані принципи докладніше. Принцип відповідності змісту у всіх його елементах і на всіх його рівнях конструювання загальним цілям сучасної освіти. Згідно цього принципу необхідно передбачати у складі змісту крім традиційно виокремлювальних елементів – знань, умінь і навичок, також і ті, котрі згідно гуманістичній та особистісній орієнтації освіти відображають досвід творчої діяльності й власного ставлення до загальнолюдських цінностей. Передача цих елементів змісту студентам під час навчання, сприяє розвитку в них самостійності, творчих можливостей, виховання якостей людини, що живе у сучасному суспільстві, формуванню умінь учитися, орієнтуватися у потоці наукової і політичної інформації [5, с. 171].

Принцип урахування єдності змістовної та процесуальної сторони навчання. У цьому принципі відображається позиція практики стосовно побудови змісту освіти та його теоретичному аналізу. Цей принцип протистойть односторонній орієнтації, що розглядає зміст поза педагогічної діяльності, оскільки зміст освіти реально існує лише у процесі навчання [5, с. 171, 172].

Принцип системності та послідовності матеріалу, що відбирається. Згідно цього принципу, відібраний зміст повинен мати системний характер, його компоненти/елементи доповнюючи один одного створює певну цілісність. Введення необхідних для іншомовного спілкування мовних і мовленевих засобів проходить послідовно, їх засвоєння та відпрацювання відбувається поступово й циклічно – з навчального року до навчального року навчання у ВНЗ. Логічним продовженням є виділення наступного принципу.

Принцип ускладнення. Зміст навчання ПОАГ поступово ускладнюється з кожним роком навчання у ВНЗ [8, с. 5]. Цей принцип корелює із попереднім принципом – системності й доступності.

Принцип необхідності й достатності змісту навчання ПОАГ для досягнення мети навчання. Передбачається, що матеріал, який має засвоюватися (відібрані компоненти/аспекти/одиниці) має певну комунікативну цінність, відповідає вимогам міжкультурного спілкування, забезпечує студентів ефективною участю у такому спілкуванні, повинен забезпечити володіння ІМ (бути достатнім) у межах поставленої мети навчання у ВНЗ відповідного типу [2, с. 105; 6, с. 29; 7, с. 7; 9].

Наступний принцип: посиленості та доступності змісту навчання для його засвоєння. Згідно цього принципу повинно враховуватися можливість користувачів мови для засвоєння відібраного матеріалу. Перебільшення обсягу навчального матеріалу, що має засвоюватися у відведений програмою часовий проміжок, або його трудність викладу ненегативно впливає на його засвоєння [2, с. 105-106; 7, с. 7; 9; 13, с. 103].

Принцип уживаності/поширеності у ситуаціях міжкультурного професійно орієнтованого спілкування [2, с. 105-106]. Уживаність визначається через показник частотності того чи іншого явища (у нашому випадку, проблеми, комунікативні ситуації, текстів тощо).

Принцип відповідності комунікативним потребам студентів, їх інтелектуальному рівню та інтересам.

Принцип пізнавальної цінності. Згідно цього принципу передбачається відбирати тексти, що демонструють актуальність проблем спілкування. Під актуальністю розуміється важливість і суттєвість для певного періоду навчання та для певної цільової групи тих, хто навчається.

Принцип професіоналізації. У науковій літературі знаходимо різні назви цього принципу: принцип професійної орієнтації (Програма...) професіоналізації (Н. Ф. Бориско), професійно-практичної цінності, перекликається із принципом професійно-практичної цінності та необхідності навчального матеріалу для навчального процесу (Л.В. Ананьєва). Згідно цього принципу, передбачається, що відібраний матеріал відповідає потребам загальноосвітнього та професійного розвитку майбутніх учителів. Професійна орієнтованість змісту навчання ПОАГ дозволяє вже з перших курсів здійснювати паралельне формування лінгвістичної, комунікативної та професійно орієнтованої компетенції, що в подальшому стає основою для формування, розвитку й удосконалення професійно орієнтованих комунікативних умінь майбутнього вчителя на наступних етапах навчання/ підготовки вчителя у ВНЗ [1, с. 9].

Принцип релевантності. Згідно цього принципу відбору підлягає матеріал, що зорієнтований на сучасні вимоги суспільства і професійні потреби майбутніх учителів.

Принцип адекватності навчального матеріалу виділеним сферам та ситуаціям спілкування.

Оскільки іншомовне професійно орієнтоване спілкування учителів є втіленням діалогу культур, а одним із компонентів змісту ПОАГ є соціокультурний, то наступним принципом відбору є принцип культуровідповідності (термін В. В. Сафонові). Як зазначає О. М. Соловова, що спостерігається розбіжність у декларуванні в чинних документах та методичних працях формування соціокультурної компетенції та її реалізації на практиці. У багатьох випадках може йтися про відбір країнознавчого матеріалу, а не соціокультурного. Ще одним недоліком авторка вважає, що навіть при відборі країнознавчого матеріалу не дотримуються принципи культуровідповідності [10, с. 196]. Згідно з цим принципом, відбір культурознавчого матеріалу має базуватися та враховувати такі рекомендації та положення:

- відбираючи матеріали про країни виучуваної мови не обмежуватися інформацією про одну країну, забезпечувати користувачів мови можливістю аналізу в рамках міжкультурного спілкування;
- відбирати інформацію про країни виучуваної мови з урахуванням культурної різноманітності, демонструючи відмінності у життєвих та ціннісних орієнтирах різних прошарків населення;
- подавати інформацію іноземною мовою про рідну країну, керуючись принципами неупередженості і культурного різноманіття;
- відбирати різні функціональні типи текстів, тексти різної довжини, що представляють різні точки зору на один і той самий факт/питання;
- відбирати матеріали згідно їх ціннісного смислу та значення. Такі матеріали сприяють формуванню у користувачів мови реальних, не викривлених уявлень про іншомовне середовище й культуру [10, с. 196-197, 11, с. 214-215].

Принцип автентичності навчального матеріалу. Навчання ПОАГ повинно відбуватися на автентичних текстах, оскільки вони завжди наповнені національно-культурним змістом. Автентичні тексти відображають специфіку країни, її мови та культури.

Таким чином, в статті ми розглянули основні дидактичні й методичні принципи відбору змісту навчання майбутніх учителів ПОАГ. Можна стверджувати, що відбір змісту згідно цих принципів сприятиме формуванню у майбутніх учителів АМ умінь ПОАГ для реалізації міжкультурного спілкування. Безумовно, вказані принципи не можуть вважатися однаковими за ступенем своєї значимості. Більш того, номенклатуру перерахованих принципів відбору змісту, їх діапазон можна розширювати з огляду на етап навчання у ВНЗ, етапи вдосконалення професійно орієнтованих умінь учителя тощо.

Перспективами подальших досліджень ми вбачаємо у практичному відборі змісту навчання майбутніх учителів у ВНЗ з урахуванням сфор-

мульованих вище принципів, а також розгляду питання організації змісту ПОАГ, його співвідношення та розподілення по роках навчання у ВНЗ, що втілиться у розробці навчальних програм навчальних дисциплін з практики АМ для ВНЗ відповідного типу.

Література:

1. Ананьєва Л. В. Навчання студентів мовних спеціальностей професійно спрямованого діалогічного мовлення з використанням ділової гри: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02 “Теорія та методика навчання: романські мови” / Л. В. Ананьєва. – К., 2002. – 20 с.
2. Бориско Н. Ф. Концепция учебно-методического комплекса для практической языковой подготовки учителей немецкого языка (НА материале интенсивного обучения): Монография. / Н. Ф. Бориско. – К.: Изд. центр КГЛУ, 1999. – 268 с.
3. Гез Н. И. Методика обучения иностранному языку в средней школе / Н. И. Гез, М. В. Ляховицкий. – М.: Просвещение, 1982. – 373 с.
4. Ишханян Н. Б. Пути формирования лингвосоциокультурной компетенции в интенсивном курсе обучения иностранному языку: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Ишханян Наталья Борисовна. – М., 1996. – 242 с.
5. Краевский В. В. Основы обучения. Дидактика и методика: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / В. В. Краевский, А. В. Хуторской. – М.: Издательский центр “Академия”, 2007. – 352 с.
6. Лapidус Б. А. Проблемы содержания обучения в языковом вузе / Б. А. Лapidус. – М.: Высш. школа, 1986. – 145 с.
7. Ніколаєва С. Ю. Ступенева система освіти в Україні та система навчання іноземних мов / С. Ю. Ніколаєва, О. П. Петрашук, Н. О. Бражник. – К.: Ленвіт, 1996. – Вип. 1. – 89 с.
8. Програма з англійської мови для університетів / інститутів (п’ятирічний курс навчання): Проект / Колектив авт.: С. Ю. Ніколаєва, М. І. Соловей (керівники), Ю. В. Головач та ін. – К.: КДЛУ та ін., 2001. – 245 с.
9. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Наук. ред. укр. видання докт. пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.
10. Соловова Е. Н. Методическая подготовка и переподготовка учителей иностранного языка: интегративно-рефлексивный подход: Монография / Е. Н. Соловова. – М.: ГЛОССА-ПРЕСС, 2004. – 336 с.
11. Сысоев П. В. Концепция языкового поликультурного образования (на материале культуроведения США): Монография. – М.: Узд-во “Еврошкола”, 2003. – 406 с.
12. Шукин А. Н. Методика обучения иностранным языкам: Курс лекций. – М.: Изд-во УРАО, 2002. – 288 с.
13. Шукин А. Н. Лингводидактический энциклопедический словарь: более 2000 единиц / А. Н. Шукин. – М.: Астель: АСТ: Хранитель, 2007. – 746 с.
14. Харламов И. В. Педагогика / И. В. Харламов. – М.: Высшая школа, 1990. – 576 с.